

بررسی ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی سراوان

زهرا خوشنودی فر*

عضو هیات علمی گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی سراوان، دانشگاه سیستان و بلوچستان، ایران

فاطمه ارتیاعی

عضو هیات علمی گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی سراوان، دانشگاه سیستان و بلوچستان، ایران

مجید جعفری

عضو هیات علمی گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی سراوان، دانشگاه سیستان و بلوچستان، ایران

تاریخ پذیرش: ۹۰/۰۹/۲۹

تاریخ دریافت: ۸۹/۱۲/۷

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی روحیه کارآفرینانه دانشجویان دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی سراوان و در چارچوب کلی پژوهش‌های توصیفی، پیمایشی به انجام رسیده است. جامعه آماری پژوهش دانشجویان دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی سراوان بوده است ($N=510$) و نمونه‌ای به تعداد ۱۰۰ نفر به روش طبقه‌ای تصادفی با انتساب متناسب انتخاب و با استفاده از ابزار پرسشنامه مورد مطالعه قرار گرفت. روش آلفای کرونباخ به منظور تشخیص پایایی پرسشنامه‌ها استفاده شد که مقدار ضریب محاسبه شده آن برابر با ۰/۸۲ بوده است که نشان از قابل قبول بودن ابزار تحقیق دارد. روایی محتوایی پرسشنامه نیز با نظرخواهی از کارشناسان و صاحب‌نظران مرتبط با موضوع تأیید شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS_{v13} انجام گرفت. نتایج پژوهش نشان داد که ویژگی کنترل‌درونی و توفیق‌طلبی در بین بیشتر دانشجویان به‌ترتیب، در حد بالا و متوسط بوده است و روحیه ریسک‌پذیری، خلاقیت و استقلال‌طلبی آنان در حد پایین بوده است. همچنین مقایسه روحیه کارآفرینی بین دانشجویان مقاطع کاردانی و کارشناسی نشان داد که به جزء ویژگی توفیق‌طلبی، در مورد سایر ویژگی‌های کارآفرینانه تفاوت معنی‌داری بین این دو گروه وجود نداشته است. دانشجویان دختر و پسر تنها از نظر روحیه ریسک‌پذیری با یکدیگر تفاوت داشته و دانشجویان پسر از ریسک‌پذیری بالاتری برخوردار بوده‌اند. در مورد سایر ویژگی‌های کارآفرینانه تفاوت معنی‌داری بین دانشجویان دختر و پسر مشاهده نشد.

واژه‌های کلیدی: کارآفرینی، توفیق‌طلبی، ریسک‌پذیری، خلاقیت، کنترل‌درونی، استقلال‌طلبی.

* نویسنده مسوول مکاتبات، khoshnodifz@gmail.com

مقدمه

نظام آموزشی مهم‌ترین عامل توسعه به‌ویژه توسعه انسانی و تربیت نیروی انسانی متخصص است. آنچه در این زمینه باید مورد توجه قرار گیرد، لزوم تناسب و هماهنگی بین آموزش‌ها و کیفیت آن‌ها با نیازهای واقعی جامعه است. در جوامعی که مراکز آموزشی و پژوهشی، پویا و زنده هستند و با جامعه ارتباط دوسویه دارند، کارآفرینی، نوآوری و ابداع وجود دارد. از این رو امروزه آموزش کارآفرینی به یکی از مهم‌ترین و گسترده‌ترین فعالیت‌های دانشگاه‌ها تبدیل شده است. البته جایگاه واقعی آموزش عالی زمانی مشخص می‌شود که نقش آن در امر توسعه همه‌جانبه همچون توسعه فرهنگی، اجتماعی و سیاسی نیز مورد توجه قرار گیرد.

کارآفرینی از ابتدای خلقت بشر و همراه با او در تمام شئون زندگی حضور داشته و مبنای تحولات و پیشرفت‌های بشری بوده است. واژه کارآفرینی از کلمه فرانسوی Entrepreneur به معنای متعهد شدن نشأت گرفته است و برای اولین بار برای افرادی به کار می‌رفت که مخاطره فعالیت‌های اقتصادی را می‌پذیرفتند و دست به نوآوری می‌زدند (شریف‌زاده و زمانی، ۱۳۸۷). کارآفرینی فرایندی از رایج‌اندیشه‌های تازه و نو، بهره‌گیری از امکانات و فرصت‌های موجود با تکیه بر دانش، پیشه و کار مربوط به آن و پذیرش خطر است (رحیمی، ۱۳۸۰). همچنین سبب می‌شود فرد کارآفرین با ایده‌های نو، خلاق و شناسایی فرصت‌های تازه، مبادرت به ایجاد کسب و کارهای جدید، نوآور و رشدیابنده نماید. این فرآیند که مستلزم پذیرش خطر است، منجر به عرضه محصول یا خدمت تازه به جامعه می‌شود (مقیمی، ۱۳۸۱ الف). پدیده کارآفرینی ابعاد گسترده‌ای داشته و گردهم آوردن منابع تکنولوژیکی، فنی، آموزش و مالی را در بردارد (مردیث، ۱۳۷۱). کشورهای پیشرفته از دهه‌های قبل و برخی کشورهای در حال توسعه در دهه‌های اخیر، با توجه به نقش مؤثر و مثبت کارآفرینان در توسعه جامعه، از این پتانسیل برای رویارویی با مشکلاتی چون رکود، تورم، بیکاری و نبود امکان اشتغال بهره‌برداری کرده‌اند. سه دلیل مهم کشورها برای توجه به مقوله کارآفرینی، تولید ثروت، توسعه فناوری و اشتغال مولد است. تدوین استراتژی‌ها، سیاست‌ها و برنامه‌های لازم برای گسترش روحیه و رفتار کارآفرینانه، آموزش و مشاوره، ایجاد فضای مناسب‌تر برای فعالیت کارآفرینان در زمینه‌های گوناگون اقتصادی-اجتماعی، رفع موانع، ایجاد ارتباط و همکاری بین آن‌ها و تسهیل دستیابی آن‌ها به بازارهای جهانی از جمله کارهایی است که در این زمینه صورت گرفته و دستاوردهای چشم‌گیر نیز داشته است (کاراد، ۱۳۸۶).

Hodgetts & Kurakto در سال ۱۹۹۲ معتقد بودند که ویژگی‌های کارآفرینانه‌ای که به موفقیت کسب و کارهای کوچک کمک می‌کنند، داشتن توانایی تکنیکی و ذهنی، مهارت‌های ارتباطات انسانی، انگیزه پیشرفت و خلاقیت است (Hodgetts & Kurakto, 1992). در مورد ویژگی‌های فردی کارآفرینان پژوهش‌های زیادی انجام شده است که به برخی از این موارد می‌توان اشاره نمود: نیاز به پیشرفت (Miner

(Bell & Sherman, 1995; *et al.*, 1994)، کنترل درونی (Miller & Toulouse, 1986) و ریسک‌پذیری (Das & Bing-Sheng, 1997).

در پژوهش Rissal خلاقیت و نوآوری مؤثرترین ویژگی در انجام فعالیت‌های کارآفرینانه عنوان شده است (Rissal, 1992). Drucker, Schein و Postigo نیز در مطالعات خود به این نتیجه رسیدند که نمره ریسک‌پذیری دانشجویان از میزان نمره معیار پایین‌تر بوده است. در واقع این پژوهشگران با بررسی و ارزیابی وضعیت موجود آموزش کارآفرینی دانشجویان آرژانتینی نتیجه گرفتند که از نظر دانشجویان مهم‌ترین دوره‌ها برای کارآفرینی دوره‌های آموزش خلاقیت و نوآوری هستند (Postigo, 2002; Schein, 1998; Drucker, 1994).

Howard در پژوهشی تأثیر توسعه قابلیت‌های کارآفرینی (خلاقیت، ریسک‌پذیری، کنترل درونی، انگیزه پیشرفت و استقلال‌طلبی) را بر کارآفرینی دانش‌آموزان مورد بررسی قرار داد و به این نتیجه رسید که رابطه مستقیمی بین این قابلیت‌ها و توانایی کارآفرینی افراد وجود دارد (Howard, 2004).

در پژوهشی که یارایی در سال ۱۳۸۴ در دانشگاه شیراز انجام داد به بررسی برخی از ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان و مقایسه آن با ویژگی‌های کارآفرینانه مدیران صنایع پرداخت. نتایج نشان داد مدیران صنایع از انگیزه پیشرفت بالاتری نسبت به دانشجویان برخوردار بوده‌اند، اما ریسک‌پذیری دانشجویان بالاتر از مدیران صنایع بوده است (یارایی، ۱۳۸۴).

اسکندری در سال ۱۳۸۵ ویژگی‌های روان‌شناختی افراد را در تبیین راهکارهای توسعه کارآفرینی در نظام آموزش عالی کشاورزی، مؤثر می‌دانست (اسکندری، ۱۳۸۵). انگیزه پیشرفت، استقلال‌طلبی، ریسک‌پذیری و کنترل‌درونی زمینه بروز و پرورش ویژگی‌های کارآفرینی را تبیین می‌نمایند (خدمتی، ۱۳۸۰).

نتایج تحقیق برومندنسب در سال ۱۳۸۲ با عنوان «بررسی رابطه انگیزه پیشرفت، مخاطره‌پذیری، خلاقیت و عزت‌نفس دانشجویان» نشان داد بین انگیزه پیشرفت، خلاقیت و کارآفرینی دانشجویان رابطه معنی‌داری وجود دارد (برومندنسب، ۱۳۸۲).

در بررسی زمینه‌های پرورش کارآفرینی در دانشجویان سال آخر کارشناسی و کارشناسی‌ارشد دانشگاه شهید بهشتی نتیجه گرفته شد بین متغیرهای کنترل درونی، انگیزه پیشرفت، استقلال‌طلبی، ریسک‌پذیری و خلاقیت دانشجویان با کارآفرین بودن آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد (عزیزی، ۱۳۸۳).

در نتایج بررسی شریف‌زاده و زمانی در سال ۱۳۸۷ بین دانشجویان سال‌های دوم، چهارم، و دانشجویان دختر و پسر در دانشگاه شیراز از نظر سطح روحیه کارآفرینی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد (شریف‌زاده و زمانی، ۱۳۸۷). بدری در سال ۱۳۸۶ به بررسی توانایی‌های کارآفرینی دانشجویان دانشگاه صنعتی اصفهان و مقایسه آن‌ها با دانشجویان مراجعه‌کننده به مرکز کارآفرینی دانشگاه پرداخته و به این نتیجه رسیدند که میانگین خلاقیت، کنترل درونی و استقلال‌طلبی دانشجویان مراجعه‌کننده به مرکز کارآفرینی دانشگاه بیشتر از دانشگاه اصفهان بوده است (بدری، ۱۳۸۶).

با توجه به بررسی نتایج تحقیقات پیشین، پنج مؤلفه: توفیق‌طلبی، تمایل به مخاطره و ریسک، گرایش به خلاقیت، کنترل درونی و استقلال‌طلبی به‌عنوان شاخص‌های استاندارد در بررسی ویژگی‌های کارآفرینانه افراد همواره مورد استفاده قرار می‌گیرند. از آنجایی که تحقیقی جامع و عملی در این رابطه در بین دانشجویان دانشگاه سیستان و بلوچستان انجام نشده است؛ لذا این تحقیق در راستای بررسی ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی سراوان انجام پذیرفته است.

اهداف تحقیق

هدف کلی این تحقیق بررسی ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی سراوان است. در راستای هدف کلی، اهداف اختصاصی زیر نیز باید مورد توجه قرار گیرند: بررسی ویژگی‌های فردی-تحصیلی دانشجویان در رابطه با ویژگی‌های کارآفرینانه؛ بررسی ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان (توفیق‌طلبی، تمایل به مخاطره و ریسک، گرایش به خلاقیت، کنترل درونی و استقلال‌طلبی)؛ و مقایسه میانگین دانشجویان بر اساس رفتار کارآفرینانه.

روش پژوهش

این پژوهش با هدف بررسی روحیه کارآفرینی دانشجویان دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی سراوان و در چارچوب کلی تحقیقات توصیفی، پیمایشی انجام شده است. بر اساس پیشینه پژوهش برای بررسی روحیه کارآفرینانه، ویژگی‌های توفیق‌طلبی، ریسک‌پذیری، خلاقیت، کنترل درونی و استقلال‌طلبی دانشجویان مورد مطالعه قرار گرفت. جامعه آماری این تحقیق، دانشجویان دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی سراوان بودند ($N=510$). در تعیین حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران و روش نمونه‌گیری طبقه‌ای-تصادفی با انتساب متناسب، تعداد ۱۰۰ نفر انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفتند. ابزار اصلی تحقیق برای جمع‌آوری اطلاعات، پرسشنامه بود. با توجه به اهمیت ارزیابی ویژگی‌های روان‌شناختی کارآفرینانه، ابزار پژوهش به‌گونه‌ای انتخاب گردید که بتواند ارزیابی مناسبی از وضعیت ویژگی‌های روان‌شناختی کارآفرینانه دانشجویان ارائه دهد. به همین منظور، برای تعیین سطح ویژگی‌های کارآفرینانه در میان دانشجویان از ابزارهای استاندارد شده همسو با ویژگی‌های اجتماعی کشور استفاده شد. برای این کار از ابزار توفیق‌طلبی (احمدپورداریانی و مقیمی، ۱۳۸۵)، مرکز کنترل درونی (مقیمی، ۱۳۸۱ الف)، تمایل به مخاطره و ریسک، گرایش به خلاقیت و استقلال‌طلبی موسسه توسعه کارآفرینی هند (به نقل از احمدپورداریانی و مقیمی، ۱۳۸۵) استفاده شد. جهت تعیین اعتبار پرسشنامه ابتدا تعداد ۳۰ پرسشنامه به‌عنوان پیش‌آزمون در جامعه مورد مطالعه توزیع گردید که طی آن آلفای کرونباخ برای متغیرهای تحقیق در حد مطلوب (۰/۸۲) به‌دست آمد که نشان‌دهنده اعتبار مناسب ابزار اندازه‌گیری بود. روایی صوری پرسشنامه بر اساس نظر جمعی از صاحب‌نظران و کارشناسان مرتبط با موضوع تأیید گردید.

تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSSwinv13 و از دو روش آمار توصیفی و استنباطی جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده شد که از جمله این روش‌ها می‌توان به میانگین، درصد، فراوانی و آزمون‌های مقایسه میانگین اشاره کرد. توصیف ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان با توجه به ابزار پژوهش صورت گرفت، بدین صورت که در بررسی وضعیت توفیق‌طلبی با توجه به داده‌های ابزار، تقسیم‌بندی سطوح آن‌ها در سه سطح کم، متوسط و زیاد انجام شد و در بررسی تمایل به مخاطره و ریسک، گرایش به خلاقیت، وضعیت مرکز کنترل‌درونی و استقلال‌طلبی آن‌ها با توجه به داده‌ها و ابزار پژوهش در دو سطح بالا و پایین انجام پذیرفت.

یافته‌ها

بر اساس نتایج حاصل از تحقیق، از بین پاسخگویان ۵ گرایش تحصیلی مختلف، بیشترین فراوانی مربوط به ترویج و آموزش کشاورزی (۲۸ درصد) و کمترین آن‌ها گرایش مهندسی تولیدات گیاهی (۷ درصد) بوده است. میانگین سن دانشجویان ۲۱ سال بود. بیشترین فراوانی به رده سنی ۲۰ سال (۴۱ درصد) تعلق دارد و کمترین آن هم به رده سنی ۱۹ سال (۲ درصد) مربوط بود. کمترین میزان سن ۱۹ و بیشترین آن ۲۴ سال می‌باشد.

جدول ۱- توزیع فراوانی دانشجویان بر اساس گرایش تحصیلی و سن

گرایش تحصیلی	فراوانی	درصد	درصد معتبر	سن	فراوانی*	درصد	درصد معتبر
ترویج و آموزش کشاورزی	۲۸	۲۸	۲۸	۱۹	۲	۲	۲
اقتصاد کشاورزی	۲۰	۲۰	۴۸	۲۰	۴۱	۴۱	۴۳
تکنولوژی تولیدات گیاهی	۱۹	۱۹	۶۷	۲۱	۲۷	۲۷	۷۰
تولید و بهره‌برداری از گیاهان دارویی و مرتعی	۱۷	۱۷	۸۴	۲۲	۲۰	۲۰	۹۰
گیاهپزشکی	۹	۹	۹۳	۲۳ و بیشتر	۱۰	۱۰	۱۰۰
مهندسی تولیدات گیاهی	۷	۷	۱۰۰	جمع	۱۰۰	۱۰۰	---
جمع	۱۰۰	۱۰۰	---				

* میانگین: ۲۱ حداقل: ۱۹ حداکثر: ۲۴

نتایج مندرج در جدول شماره ۲ نشان می‌دهد بیشتر پاسخگویان دختر بوده (۶۸ درصد) و ۶۵ درصد دانشجویان مورد مطالعه ساکن شهر بودند.

بیشترین فراوانی (۶۴ درصد) جامعه مورد مطالعه در مقطع کارشناسی مشغول به تحصیل می‌باشند و ۹۳ درصد آنان سابقه خوداشتغالی نداشتند.

جدول ۲- توزیع فراوانی گویه‌های مربوط به ویژگی‌های فردی دانشجویان

متغیرها	گویه‌ها	فراوانی	درصد	نما
جنس	زن	۶۸	۶۸	
	مرد	۳۲	۳۲	زن
محل تولد	شهر	۶۵	۶۵	
	روستا	۳۵	۳۵	شهر
وضعیت تأهل	مجرد	۸۶	۸۶	
	متأهل	۱۴	۱۴	مجرد
مقطع تحصیلی	کاردانی	۳۶	۳۶	
	کارشناسی	۶۴	۶۴	کارشناسی
سابقه خوداشتغالی	بلی	۷	۷	
	خیر	۹۳	۹۳	خیر

همان‌گونه که در روش‌شناسی پژوهش نیز اشاره گردید، در این مطالعه روحیه کارآفرینی دانشجویان با استفاده از پنج ویژگی توفیق‌طلبی، تمایل به مخاطره و ریسک، گرایش به خلاقیت، مرکز کنترل‌درونی و استقلال‌طلبی بررسی شده است. در ادامه ابتدا وضعیت روحیه دانشجویان مورد مطالعه ذکر گردیده است و سپس نتایج مقایسه روحیه کارآفرینانه دانشجویان مقاطع کاردانی و کارشناسی با یکدیگر مورد مقایسه قرار گرفته است.

وضعیت توفیق‌طلبی: در این مطالعه به منظور بررسی وضعیت توفیق‌طلبی دانشجویان از آزمون توفیق‌طلبی احمدپورداریانی و مقیمی (۱۳۸۵) استفاده شده است. بر اساس اطلاعات گردآوری شده و تحلیل نتایج به دست آمده از این آزمون، می‌توان میزان توفیق‌طلبی دانشجویان را در سه سطح کم، متوسط و زیاد طبقه‌بندی کرد. بیشترین فراوانی به سطح متوسط با ۵۷ درصد تعلق می‌گیرد.

تمایل به مخاطره و ریسک: میزان تمایل به مخاطره و ریسک در بین دانشجویان بر اساس پرسشنامه مؤسسه توسعه کارآفرینی هند بررسی شده است. بر مبنای تفسیر نتایج به دست آمده از این پرسشنامه، می‌توان دانشجویان را در دو طبقه تمایل به ریسک بالا و تمایل به ریسک پایین مطابق جدول طبقه‌بندی کرد. تمایل به ریسک دانشجویان با ۶۴ درصد به عنوان بیشترین فراوانی در سطح پایین می‌باشد.

گرایش به خلاقیت: میزان گرایش به خلاقیت در بین دانشجویان نیز بر اساس پرسشنامه مؤسسه توسعه کارآفرینی هند بررسی شده است. بر مبنای تفسیر نتایج به دست آمده از این پرسشنامه، می‌توان دانشجویان را

در دو طبقه گرایش بیشتر به خلاقیت و گرایش کمتر به خلاقیت طبقه‌بندی کرد. براساس نتایج، اکثریت پاسخگویان (۵۲ درصد) گرایش به خلاقیت پایینی دارند.

وضعیت مرکز کنترل درونی: وضعیت مرکز کنترل درونی در بین دانشجویان بر اساس آزمون مرکز کنترل مقیمی (۱۳۸۱ ب) بررسی شده است. بر مبنای تفسیر نتایج به دست آمده از این آزمون، می‌توان دانشجویان را در دو طبقه؛ مرکز کنترل درونی بالا و مرکز کنترل درونی پایین طبقه‌بندی نمود. مطابق جدول بیشترین فراوانی (۶۰ درصد) در این مؤلفه در سطح بالایی قرار می‌گیرد.

جدول ۳- توزیع فراوانی وضعیت برخی از ویژگی‌های کارآفرینانه پاسخ‌گویان

سطح توفیق‌طلبی	فراوانی*	درصد	درصدتجمعی
کم	۱۷	۱۷	۱۷
متوسط	۵۷	۵۷	۷۴
زیاد	۲۶	۲۶	۱۰۰
کل	۱۰۰	۱۰۰	
تمایل به ریسک	فراوانی**	درصد	درصدتجمعی
بالا	۳۶	۳۶	۳۶
پایین	۶۴	۶۴	۱۰۰
کل	۱۰۰	۱۰۰	
گرایش به خلاقیت	فراوانی***	درصد	درصدتجمعی
بالا	۴۸	۴۸	۴۸
پایین	۵۲	۵۲	۱۰۰
کل	۱۰۰	۱۰۰	
مرکز کنترل درونی	فراوانی****	درصد	درصدتجمعی
بالا	۶۰	۶۰	۶۰
پایین	۴۰	۴۰	۱۰۰
کل	۱۰۰	۱۰۰	
وضعیت استقلال‌طلبی	فراوانی*****	درصد	درصدتجمعی
بالا	۴۰	۴۰	۴۰
پایین	۶۰	۶۰	۱۰۰
کل	۱۰۰	۱۰۰	

* میانه: ۳۵ نما: ۳۶ ** میانه: ۳۷ نما: ۳۷ *** میانه: ۴۱ نما: ۳۸

**** میانه: ۳۷ نما: ۳۷ ***** میانه: ۲۰ نما: ۲۱

وضعیت استقلال‌طلبی: استقلال‌طلبی در بین دانشجویان بر اساس پرسشنامه مؤسسه توسعه کارآفرینی هند بررسی شده است. بر مبنای تفسیر نتایج به دست آمده از این پرسشنامه، می‌توان پاسخگویان را در دو

طبقه استقلال‌طلبی بالا و استقلال‌طلبی پایین طبقه‌بندی کرد. بر اساس نتایج، وضعیت استقلال‌طلبی در ۶۰ درصد جامعه مورد مطالعه به‌عنوان بیشترین فراوانی در سطح پایینی قرار دارد. در ادامه، ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان دختر و پسر و همچنین مقاطع کاردانی و کارشناسی با یکدیگر مقایسه شده است.

مقایسه ویژگی‌های کارآفرینانه بین دانشجویان دختر و پسر

به‌منظور بررسی وجود یا عدم وجود تفاوت بین ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان دختر و پسر از آزمون مقایسه میانگین t استفاده شد. بر اساس اطلاعات جدول زیر، در مورد چهار ویژگی توفیق‌طلبی، گرایش به خلاقیت، کنترل‌درونی و استقلال‌طلبی تفاوت معنی‌داری بین دانشجویان دختر و پسر مشاهده نشده است، ولی از نظر گرایش به ریسک بین دانشجویان، تفاوت معنی‌داری در سطح یک درصد وجود داشته و میزان گرایش به مخاطره و ریسک دانشجویان پسر بیش از دانشجویان دختر بوده است.

جدول ۴- مقایسه ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان دختر و پسر

ویژگی‌ها	جنسیت	میانگین	انحراف معیار	آماره t	سطح معنی‌داری
توفیق‌طلبی	دختر	۳۴/۱۰	۴/۰۳	-۱/۱۹	۰/۸۱۲
	پسر	۳۳/۰۶	۴/۰۷		
مخاطره و ریسک	دختر	۳۶/۶۷	۴/۶۰	۰/۹۴۶**	۰/۰۰۸
	پسر	۳۷/۴۰	۳/۰۱		
گرایش به خلاقیت	دختر	۴۰/۵۷	۵/۰۱	۰/۱۳۳	۰/۶۶۳
	پسر	۴۰/۷۱	۵/۲۵		
مرکز کنترل‌درونی	دختر	۳۶/۴۵	۳/۵۱	-۰/۳۰۳	۰/۵۶۷
	پسر	۳۶/۲۱	۳/۹۴		
استقلال‌طلبی	دختر	۱۹/۶۱	۳/۸۴	-۰/۷۹۸	۰/۱۲۱
	پسر	۱۸/۹۰	۴/۷۷		

** $\mu \leq 0.01$

اساس اطلاعات جدول شماره ۵، در مورد چهار ویژگی ریسک‌پذیری، گرایش به خلاقیت، مرکز کنترل و استقلال‌طلبی تفاوت معنی‌داری مشاهده نشده است، ولی از نظر ویژگی توفیق‌طلبی بین دانشجویان مقطع کاردانی و کارشناسی در سطح ۵ درصد تفاوت معنی‌داری مشاهده شد و میزان انگیزه پیشرفت در دانشجویان مقطع کاردانی نسبت به مقطع کارشناسی بیشتر بوده است.

جدول ۵- مقایسه ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان در دو مقطع کاردانی و کارشناسی

ویژگی‌ها	مقطع	میانگین	انحراف معیار	آماره t	سطح معنی داری
توفیق طلبی	کاردانی	۳۳/۹۴	۳/۲۱	* -۰/۳۵۲	۰/۰۳۶
	کارشناسی	۳۳/۶۷	۴/۴۸		
مخاطره و ریسک	کاردانی	۳۶/۸۶	۴/۱۸	۰/۰۸۸	۰/۷۵۷
	کارشناسی	۳۶/۹۳	۴/۱۷		
گرایش به خلاقیت	کاردانی	۴۰/۸۱	۴/۸۳	-۰/۲۷۳	۰/۸۷۹
	کارشناسی	۴۰/۵۲	۵/۲۳		
مرکز کنترل درونی	کاردانی	۳۶/۱۷	۳/۷۸	۰/۴۸۳	۰/۷۸۸
	کارشناسی	۳۶/۵۰	۳/۵۷		
استقلال طلبی	کاردانی	۱۸/۸۶	۳/۹۲	۰/۹۵۵	۰/۲۹۵
	کارشناسی	۱۹/۶۹	۴/۲۷		

* $\mu \leq ۰/۰۵$

بحث و نتیجه گیری

این مطالعه به بررسی ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی سراوان پرداخته است. مطابق یافته‌های تحقیق، اکثریت پاسخگویان دانشجویان دختر، ساکن شهر و فاقد هر گونه سابقه خوداشتغالی بوده‌اند. در رابطه با ویژگی‌های کارآفرینانه، پنج مؤلفه توفیق طلبی، میزان تمایل به مخاطره و ریسک، گرایش به خلاقیت، میزان کنترل درونی و استقلال طلبی در دانشجویان در سطح متوسط و پایین می‌باشد، به جز مؤلفه کنترل درونی که در جامعه آماری مورد سنجش در سطح بالایی بوده است.

بر اساس نتایج، ویژگی توفیق طلبی بیشتر دانشجویان در حد متوسط بوده است که این نتیجه برخلاف یافته‌های خدمتی (۱۳۸۰)، شریف‌زاده و زمانی (۱۳۸۷) می‌باشد. این یافته با نتایج تحقیقات واحدی و همکاران (۱۳۸۸) همسو می‌باشد؛ همچنین بر اساس نتایج برومندنسب (۱۳۸۲) بین انگیزه پیشرفت و کارآفرینی دانشجویان رابطه معنی داری وجود دارد. Wainer & Rubin (1969) نیز با بررسی ۵۱ کارآفرین به این نتیجه رسیده‌اند که نیاز به توفیق طلبی بالا با عملکرد بالا مرتبط است.

بر اساس اطلاعات گردآوری شده، در مجموع روحیه ریسک‌پذیری، خلاقیت و استقلال طلبی بیشتر دانشجویان در حد پایین بوده است. این نتیجه برخلاف یافته‌های واحدی و همکاران (۱۳۸۸)، خدمتی (۱۳۸۰)، شریف‌زاده و زمانی (۱۳۸۷) و Ahmed (1985) می‌باشد. اما در مورد ویژگی ریسک‌پذیری دانشجویان، همسو با نتایج Drucker (1986)، Schein (1994) و Postigo (2002) می‌باشد. در مورد ویژگی کنترل درونی، نتایج تحقیق با یافته‌های واحدی و همکاران (۱۳۸۸)، خدمتی (۱۳۸۰)، شریف‌زاده و زمانی (۱۳۸۷) و Ahmed (1985) همسو می‌باشد.

در مورد چهار ویژگی ریسک‌پذیری، گرایش به خلاقیت، مرکز کنترل و استقلال طلبی بین دانشجویان مقطع کاردانی و کارشناسی تفاوت معنی داری مشاهده نشد، ولی از نظر ویژگی توفیق طلبی در سطح ۵ درصد

تفاوت معنی‌داری دیده شد و میزان انگیزه پیشرفت در دانشجویان مقطع کاردانی نسبت به مقطع کارشناسی بیشتر بود. بر اساس آزمون مقایسه میانگین، دانشجویان پسر دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی سراوان، دارای روحیه ریسک‌پذیری بیشتری نسبت به دانشجویان دختر می‌باشند و مقایسه میانگین دو گروه از نظر چهار مولفه دیگر کارآفرینی تفاوت معنی‌داری حاصل نگردید.

پیشنهادها

کارآفرینی اقدامی پایدار در جهت اشتغال‌زایی است، به‌گونه‌ای که افراد به‌ویژه دانشجویان را می‌بایست به گونه‌ای آموزش داد که توانایی اقدام و عمل مناسب همراه با انعطاف‌پذیری و پذیرش موقعیت‌های شغلی ناامن و پیچیده را در بازار کار داشته باشند و بتوانند مشاغل تازه‌ای همراه با نوآوری و خطرپذیری شایسته ایجاد کنند، لذا دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی برای رسیدن به این هدف باید در برنامه‌های آموزشی و درسی خود، آموزش‌های کارآفرینی را مورد توجه قرار داده و بستری مناسب جهت فعالیت‌های کارآفرینانه ایجاد نمایند.

با توجه به اهمیت داشتن روحیه توفیق‌طلبی برای شروع و ادامه فعالیت‌های کارآفرینانه، پیشنهاد می‌گردد که مدیران آموزشی و کارآفرینی دانشگاه، موقعیت‌های آموزشی مورد نیاز برای افزایش روحیه توفیق‌طلبی دانشجویان را فراهم نمایند و این‌گونه آموزش‌ها در اولویت آموزش‌های روان‌شناختی کارآفرینانه دانشگاه قرار گیرد. این امر مستلزم تغییر در روش‌ها و موقعیت‌های آموزشی و نیز عزم راسخ برنامه‌ریزان آموزشی برای سوق دادن آموزش‌ها در جهت کارآفرینی می‌باشد.

با توجه به اهمیت عامل آموزشی و دانشگاهی و روحیه کارآفرینی، پیشنهاد می‌گردد اقدامات لازم در جهت ایجاد و تقویت درس کارآفرینی در بین دروس مختلف رشته‌های کشاورزی صورت پذیرد؛ کارآموزی دانشجویان در محیط‌ها و نهادهای اجرایی با برنامه‌ریزی و نظارت کافی صورت گرفته و به نحوی هدایت شود که منجر به تقویت روحیه کارآفرینی گردد؛ فعالیت‌های عملی در زمینه دروس ارائه شده بیشتر شود؛ ارتباط میان دانشگاه و واحدهای کسب و کار موفق بیشتر و نزدیک‌تر گردد، از مواد آموزشی و کمک آموزشی اثربخش برای استفاده دانشجویان آموزش عالی کشاورزی جهت کسب مهارت‌ها و توانمندی‌های کارآفرینانه استفاده شود و اقدام به برگزاری دوره‌های آموزشی در زمینه کسب و تقویت مهارت‌های کارآفرینی همراه با ایجاد بسترهای مناسب جهت فعالیت‌های خوداشتغالی دانشجویان گردد.

دولت نیز باید تلاش کند از دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کارآفرین با سیاست‌گذاری، ایجاد انگیزه، برنامه‌ریزی، تأمین امنیت سیاسی و اقتصادی و تصویب قوانین مناسب، پشتیبانی نموده و افزون بر آن با تسهیل روابط علمی و صنعتی مربوط به کارآفرینی در حوزه فناوری‌های گوناگون، جریان نوآوری در سطح کشور را در قالب نظام ملی نوآوری انسجام بخشد.

منابع و مأخذ

۱. احمدپورداریانی، م.، و مقیمی، م. (۱۳۸۵). اصول کارآفرینی. تهران: انتشارات فرندیش. صفحات ۵۴-۵۳.
۲. اسکندری، ف. (۱۳۸۵). طراحی استراتژی‌های برای توسعه کارآفرینی در سیستم آموزش عالی کشاورزی ایران. رساله دکتری رشته ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه تهران. صفحات ۶۷-۶۵.
۳. بدری، ا. (۱۳۸۶). بررسی قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان دانشگاه اصفهان. مجله تحقیق و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، دوره دوم، شماره ۴۰، صفحات ۹۰-۷۳.
۴. برومندنسب، م. (۱۳۸۲). بررسی نسبت‌های ساده و چندگانه شرایط اقتصادی-اجتماعی، انگیزه پیشرفت، ریسک‌پذیری، خلاقیت و خودارزشی با کارآفرینی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی، دانشکده روانشناسی، دانشگاه شهید چمران. صفحات ۳۷-۳۵.
۵. خدمتی، س. (۱۳۸۰). بررسی محتواهای ترفیع و آموزش کارآفرینی در دبیرستان‌های پسرانه دولتی از دیدگاه مدیران، معلمان و دانش‌آموزان در شهرستان کرج. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی، دانشکده روانشناسی، دانشگاه تهران. صفحات ۹۴-۸۰.
۶. رحیمی، ح. (۱۳۸۰). ضرورت آموزش کارآفرینی در دانشگاه‌ها. چکیده مقالات چهل و چهارمین نشست رؤسای دانشگاه‌ها و مراکز علمی-تحقیقاتی کشور. تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی. صفحه ۶۱.
۷. شریف‌زاده، م.، و زمانی، غ. (۱۳۸۷). روحیه کارآفرینی در دانشکده کشاورزی، مطالعه موردی دانشگاه شیراز. مجله علوم کشاورزی ایران، دوره ۳۸، شماره ۱ و ۲، صفحات ۱۰۵-۹۲.
۸. عزیزی، م. (۱۳۸۳). بررسی محتواهای ترفیع و آموزش کارآفرینی بین دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته روانشناسی، دانشکده روانشناسی، دانشگاه شهید بهشتی. صفحات ۱۰۲-۹۷.
۹. کاراد. (۱۳۸۶). کارآفرینی چیست. قابل دسترس در: http://karad.irost.org/index_complete.asp/
۱۰. مردیث، ج. (۱۳۷۱). کارآفرینی. مترجم: م. ص. بنی‌بیان. تهران: انتشارات دفتر بین‌المللی کار، مؤسسه کار و تامین اجتماعی. ۲۶۰ صفحه.
۱۱. مقیمی، ف. (۱۳۸۱ الف). کارآفرینی، سنجش و پژوهش. گاهنامه مرکز مطالعات سازمان سنجش آموزش کشور، شماره ۳، بهار ۷، صفحات ۱۸-۱۴.
۱۲. مقیمی، م. (۱۳۸۱ ب). سازمان و مدیریت، دید تحقیقی. تهران: انتشارات ترم. ۳۰۰ صفحه.
۱۳. واحدی، م.، مرادنزادی، ه.، شریف‌زاده، ا.، و شریفی، م. (۱۳۸۸). بررسی ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام. مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، مجله علوم کشاورزی ایران، شماره ۲، دوره ۲-۴۰، صفحات ۱۰۱-۹۳.

۱۴. یارابی، ا. (۱۳۸۴). بررسی برخی از ویژگی‌های کارآفرینانه بین دانشجویان دانشگاه شیراز. پایان‌نامه

کارشناسی ارشد رشته مدیریت صنعتی، دانشگاه شیراز. صفحات ۹۸-۸۲.

15. Ahmed, S. (1985). N Ach, risk taking propensity. *Locus of Control and Entrepreneurship, Personality and Individual Difference*, 6(6), 781-785.
16. Bell, R. R., & Sherman, H. (1995). *Predicting the success from task motivation and attribution style: A longitudinal study entrepreneurship & regional development*. Retrieved from <http://inderscience.metapress.com/index/6he4vh9jf44v94mb.pdf/>
17. Das, K., & Bing-Sheng, T. (1997). *Time and entrepreneurial risk behavior entrepreneurship theory and practice*. Retrieved from <http://faculty.utep.edu/Portals/167/19%20Top%20management%20team%20process.pdf/>
18. Drucker, P. (1986). The discipline of innovation, *Harvard Business Review*, 63(3), 3-8. Retrieved from <http://www.dgp.toronto.edu/people/RMB/text.html/>
19. Drucker, P. (Ed.). (1998). *Innovational and entrepreneurship*. Butterworth Heinemann, Oxford.
20. Hodgetts, R. M., & Kurakto, D. F. (1992). *Effective small business management*. 4th Harcourt Brace Jovanovich, San Diego, FL. Retrieved from <http://www.geocities.com/>
21. Howard, S. (2004). *Developing entrepreneurial potential in Youth: The effects of entrepreneurial education and venture creation*. University of South Florida Report, 3-17 pp.
22. Miller, D., & Toulouse, J. M. (1986). Chief executive Personality and corporate structure in small firms. *Management Science*, 32(11), 1389-1409. Retrieved from <http://jab.sagepub.com/content/46/3/360.refs/>
23. Miner, J. B., Smith, N. R., & Bracker, J. S. (1994). Role of entrepreneurial task motivation in the Growth of technologically innovative firms: Interpretations from follow-update. *Journal of Applied Psychology*, 79(4), 554-560. Retrieved from <http://www.babson.edu/entrep/fer/papers96/miner/miner5.htm/>
24. Postigo, S. (2002). *Entrepreneurship education in Argentina: The case of Sananders university*. In proceeding of the internationalizing in entrepreneurship education and training conference, Malaysia. Retrieved from <http://www.aensionline.com/rjabs/rjabs/2009/175-184.pdf/>
25. Rissal, R. (1992). *A study of the characteristics of entrepreneurs in Indonesia*. Doctoral dissertation, George Washington University, EDD1988DAL-A49/06, Dec. 1988, 1516p.
26. Schein, E. H. (1994). Entrepreneurs: What they are really like. *Vocational Education Journal*, 64(80), 42-44. Retrieved from <http://www.buseco.monash.edu.au/mgt/research/working-papers/.../wp19-05.pdf/>
27. Wainer, H. A., & Rubin, I. M. (1969). Motivation of research and development entrepreneurs: Determinants of company success. *J. Appl. Psychol.*, 53(10), 178-184.